

KRONIEK

TIJDSCHRIFT HISTORISCH AMERSFOORT

JRG 20 • NR 4 DECEMBER 2018

Opgraving Kouwenhoven

Lofzang op Amersfoort

Bij gelegenheid van 140 jaar Oudheidkundige Vereniging Flehite (OVF) presenteerden Hans van der Hooft en Jan-Willem van Lieshout op 1 september een Lofzang op Amersfoort in de vorm van een historisch maar tegelijkertijd anekdotisch ABC. De integrale tekst daarvan is in de vorm van een PDF geplaatst op de OVF-website en is te bekijken via www.historisch-amersfoort.nl/vereniging.

Tot hier en niet verder

Onrust, oproer en opstand! UtrechtAltijd.nl staat tot en met maart bol van de opstandige verhalen uit de provincie Utrecht. Wie kwamen er in opstand in de provincie? Wanneer was hun #tothier-moment? Op welke manier kwamen ze in actie en welke idealen werden nagestreefd?

Welke verhalen en symbolen van opstanden zijn er nog te vinden in collecties, op straat of bij mensen thuis? Volg het allemaal op UtrechtAltijd.nl en via Facebook, Twitter en Instagram.

Welke verhalen en symbolen van opstanden zijn er nog te vinden in collecties,

In memoriam Ina Isings

Op 3 september jl. overleed een prominent lid van de Oudheidkundige Vereniging Flehite, prof. dr Clasina (roepnaam Ina) Isings. Zij werd 99 jaar en was de dochter van de bekende schoolplatenkenaar Johan Herman Isings. Zij was hoogleraar in de klassieke archeologie en beheerde van 1961 tot 1995 de collectie van het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Maar wat haar internationaal vermaard maakte, was haar kennis van Romeins glas. Hiervoor ontwikkelde zij een typologie van 134 verschillen vormen die een wereldwijde standaard werd. Ina Isings heeft in de vele jaren dat zij lid was van de OVF de vereniging altijd een warm hart toegedragen, onder andere door genereuze giften! Mede hierdoor zullen wij met grote dankbaarheid aan haar terugdenken.

Museum in de steigers

De kaden zijn hersteld, de brug is vernieuwd, de damwand is verwijderd. Nu zijn de gevels en daken aan de beurt. Alle kozijnen en luiken worden gerepareerd en de oude verflagen van de gevels ge-

spoten. In het volgende nummer blikt Gerard Keijzer van Monumentenzorg terug op het project.

INHOUD

4 Een bijzondere opgraving

6 Soldaten en vluchelingen

8 Het oudste bouwdoossier

10 Kuiperij Meester

12 Toen sneeuw gewoon was

14 Een gehavende kruik

16 Jaarboek Flehite

18 Redactie van de Kroniek

20 Versierde vrouwen
21 De fascinatie
22 De schenking
23 Nieuwe boeken
24 Agenda

Huize Kouwenhoven in Hoogland

Terwijl temperaturen recordhoogten bereikten hebben archeologen en vrijwilligers het buitenhuis Kouwenhoven opgegraven. Op dit moment is de uitwerking in volle gang. Toch kunnen we nu al enkele voorlopige resultaten presenteren.

door CAROLINE DEN HARTOG

Uit de historische bronnen was het bestaan van het buitenhuis Kouwenhoven bekend. Het proefsleuvenonderzoek in 2015 toonde aan waar het zich bevond en dat er nog archeologische resten bewaard waren gebleven. Hoe heeft het er precies uit gezien? Wanneer is het gebouwd en gesloopt? Wie waren de bewoners en hoe leefden zij?

BOUW EN VERKOOP

De eerste vermelding van de naam Kouwenhoven dateert uit 1392. De hoeve heeft waarschijnlijk een nog oudere oorsprong. Het buitenhuis werd pas genoemd toen dit samen met de boerderij en landerijen in 1707 werd verkocht door Berend van Beeckum. Het is waarschijnlijk niet door hem gebouwd, maar ruim tien jaar daarvoor door hem aangekocht. Rond 1670 heeft Frederik de Wit het al op zijn kaart van de provincie Utrecht gezet; hierop staan behalve steden en dorpen ook versterkte huizen afgebeeld. Ook de archeologische vondsten, zoals het aardewerk en glas, tonen aan dat er vanaf de tweede helft van de 17e eeuw werd gewoond. Uit de akte van 1707 blijkt dat het om een huis met vier beneden- en zes bovenkamers ging en dat het een provisiekelder had.

JOS STOVER, WWW.ERGOEFOTO.NL

In een verkoopadvertentie van 1725 werden ook nog keukens genoemd. Met de verkoop wilde het blijkbaar niet zo lukken. Na een periode van verhuur is het buitenhuis in 1731 verkocht aan Ignatius van Honsem. Hij zou er tot zijn dood in 1773 blijven wonen. Daarna ging het goed nog een aantal malen in andere handen over, al bleef het binnen de familie. De laatste keer was in 1811. Toen kocht Johannes Ignatius Rijksz Kool het landgoed. Over wat er verder precies met het buitenhuis gebeurde zwijgen de bronnen. In 1832 blijkt het van de kaart verdwenen.

Overzichtsplattegrond van buitenhuis Kouwenhoven.

Kaart door Frederik de Wit, 1670. Het noorden is rechts.

HUIS EN TUINEN

Van het buitenhuis Kouwenhoven zijn geen afbeeldingen of plattegronden bekend. De gelegenheid om het

op te graven bood dus een unieke kans om meer te weten te komen.

Het huis stond op een omgracht terrein, dat toegankelijk was via een monumentale brug (zie plattegrond met voorlopige reconstructie, nr.1). Vóór het buitenhuis stonden gemetselde bakken, voor planten of als basis voor een beeld, mogelijk zelfs een fontein (2). Daarnaast was een rechthoekige vijver (3) aangelegd. Tussen het huis en deze vijver liep een weg of pad (4). Via een tweede brug (5) voerde deze naar de tuinen en vijvers die ten zuiden van het buitenhuis waren aangelegd.

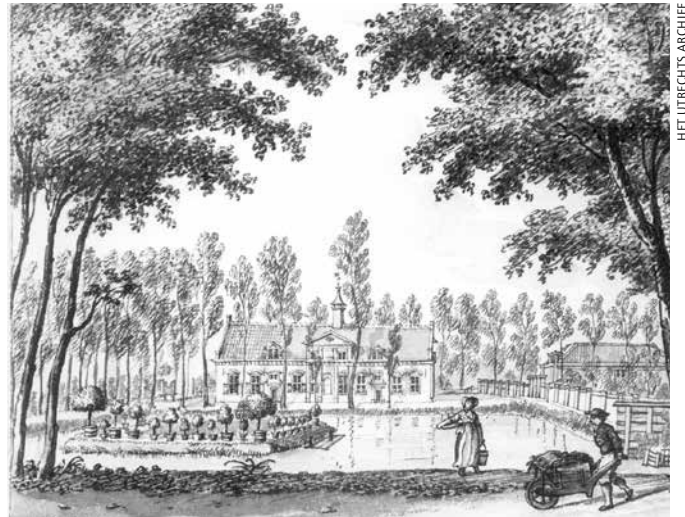
Het buitenhuis zelf was ongeveer 30 m breed en 16 m diep en gefundeerd op palen en planken. Het doet denken aan landhuizen uit dezelfde periode zoals Nieuw-Amelisweerd of het gelijknamige Couwenhoven in Katwijk. In de brede voorgevel bevond zich de toegangsdeur (6), niet geheel in het midden. Aan de oostzijde van het huis was vermoedelijk de trap (7) die naar de bovenverdieping leidde. In dezelfde hoek was ook een toilet (8). In het midden van het huis, meer naar de achterkant, lag een grote kelder (9). Achter het buitenhuis stond een grote schoorsteen (10), eveneens in het midden. De vondst van waterputten (11), beerputten (12) en de spoelplaats (13) zijn een aanwijzing dat de keukens zich achterin het gebouw hebben bevonden. De spoelplaats werd gebruikt voor de afwas, zoals ook is afgebeeld bij het buitenhuis Oud-Amelisweerd. Ten oosten van de schoorsteen, bevond zich buiten een secreet (toilet, 14) dat loosde op de noordelijke gracht. Een voorbeeld van zo'n secreet is op dezelfde tekening afgebeeld.

INTERIEUR EN AFBRAAK

Verder heeft de opgraving ook verschillende zaken aan het licht gebracht over de aankleding van het buitenhuis. Zo was een deel van de vloeren van zwarte natuursteen en mogelijk ook wit marmer. De kelder had een vloer van gele ijsselsteen; daaronder werd nog een

Landhuizen Oud-Amelisweerd (links) en Nieuw-Amelisweerd

Een van de vele wijnflessen die zijn gevonden in de gracht.

HAROLD VAN DEN HAUTEN

tweede vloer van groen geglazuurde plavuizen aangetroffen. Tussen het bouwmetaal bevinden zich ook bruin geglazuurde dakpannen, die op een goed moment het dak gesierd zullen hebben.

Tussen de archeologische vondsten bevindt zich vooralsnog geen materiaal uit de 19e eeuw. Dit is een aanwijzing dat het buitenhuis kort na 1811 en in ieder geval vóór 1832 gesloopt moet zijn. Over het waarom zullen we misschien altijd moeten blijven gissen. We weten wel dat toen veel landhuizen zijn gesloopt die in de decennia ervóór in verval waren geraakt.

HAROLD VAN DEN HAUTEN

Caroline den Hartog is projectarcheoloog bij het Centrum voor Archeologie.

Over hoe de bewoners leefden, aten en dronken en hoe bijvoorbeeld de tuinen er uit zagen valt in de nabije toekomst mogelijk meer te zeggen, wanneer de inhoud van de beerputten en alle vondsten zijn onderzocht. ●

Belgische vluchtelingen of onze jongens?

Precies een eeuw geleden eindigde een verwoestende wereldoorlog. Gelukkig was Nederland neutraal. Amersfoort zat wel stampvol soldaten en vluchtelingen en alles werd zo schaars! Wat betekende dat voor de kerken?

door GERARD RAVEN

Het eerste dat Amersfoort van de oorlog merkte was de mobilisatie van 31 juli 1914. Liefkozend werden de soldaten *onze jongens* genoemd. Daar waren natuurlijk veel kerkleden bij, ook ouderlingen en diakenen. De hervormde dominee W.J. Meiners (van de Sint-Joriskerk) meldde zich aan als veldprediker, 'omdat hij veel gevoelt voor soldaten'. Amersfoort was de belangrijkste garnizoensstad van Nederland en hij ging graag met hen om. Meiners bleef tot mei 1918 in Tilburg. Wel kwam er een reserve-veldprediker voor het garnizoen in Amersfoort.

INVASIE

In oktober kwamen er ca. 17.000 Belgische soldaten en 3.000 vrouwen en kinderen naar Amersfoort. Ter vergelijking: er waren toen zo'n 25.000 inwoners en ook nog eens 15.000 Nederlandse soldaten! Toch is er in de archieven van de hervormde, gereformeerde en katholieke kerken van die maand niets over hen te vinden. Voor de opvang van burgers hadden Amersfoortse notablen al een vluchtelingencomité gevormd, net als elders. Dit ging dus niet uit van de kerken en evenmin van de overheid.

Het comité werkte verbazend snel en efficiënt, zodat de diakonieën er eigenlijk geen enkele rol in hoefden te spelen; in hun rekeningen vinden we dan ook geen uitgaven voor Belgen. Veel Amersfoorters namen een kind of een gezin in huis. Het Burgerweeshuis en de katholieke kindertehuizen namen 50 Belgische kinderen op, naast de 61 eigen bewoners. In het hervormde Sint-Pie-

L. Declercq, Belgen in Kamp Zeist (aquarel 1915)

MUSEUM FLEHTE

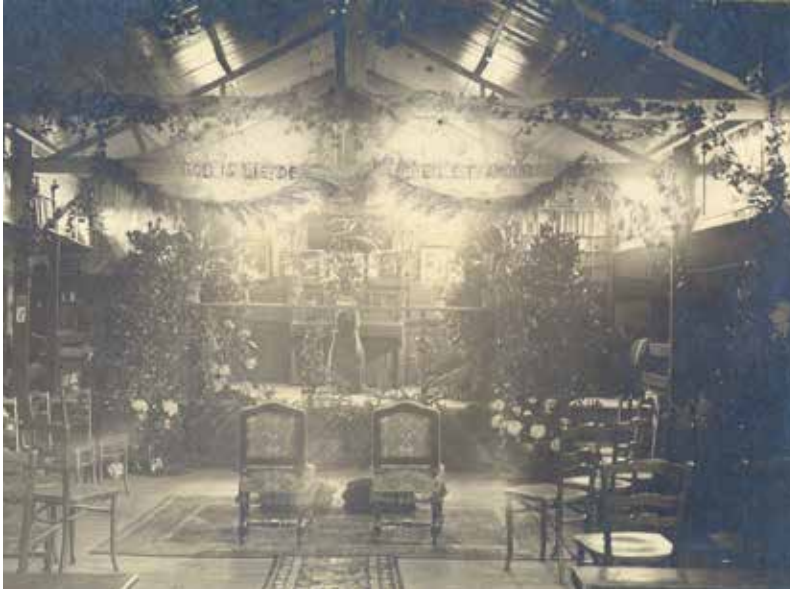
Nederlandse militairen in de Beestenmarktkazerne

ARCHIEF EERLAND

ters- en Bloklandsgasthuis (met 52 bejaarde gastelingen) konden ook nog eens 60 Belgen terecht. Maar de meesten vonden onderdak in pakhuizen en gymlokalen.

Bijna alle Belgen waren katholiek en zij waren welkom in de missen in de twee kerken: Sint Franciscus Xaverius aan 't Zand en Onze Lieve Vrouw Tenhemelopneming aan de Langegracht. De mis was in het Latijn en dus prima te volgen, ook voor de Walen.

ONZE JONGENS

Wij zouden verwachten dat de Amersfoortse kerken met Kerst 1914 in zicht alsnog iets voor de Belgen zouden organiseren, maar daar is niets over te vinden. Geen gezamenlijke kerstviering en zelfs geen collecte. Het hemd was nader dan de rok: de kerstgaven waren voor de eigen armen en de dienstplichtigen aan de grenzen moesten ook aandacht krijgen. Wel stond de commandant van de Stolbergkazerne de daar nog verblijvende Belgische soldaten toe om 24 uur naar hun gezinnen te gaan, die ze soms al sinds augustus niet gezien hadden. De militairen zonder gezin, die dus het kamp niet uit mochten, werden op initiatief van het Leger des Heils 'herinnerd aan den grooten feestdag'; helaas weten we niet wat dat inhield.

De Xaveriuskerk werd intussen onder de voet gelopen door Nederlandse katholieke soldaten die door de mobilisatie naar Amersfoort gekomen waren. Dit was immers de garnizoenskerk. Er was een aparte stille mis met preek voor de militairen ingesteld, maar dat had nauwelijks iets opgelost.

De Nederlandse soldaten in de stad konden ook op aandacht van de protestanten blijven rekenen. Er was zelfs een aparte toegang tot het koor van de hervormde Sint-Joriskerk, dat ook als soldatenkerk diende. De gereformeerde ds A.M. Donner van de Grachtkerk (nu theater De Lieve Vrouw) herinnerde zich: 'Amersfoort was het centrum der mobilisatie. Daar kwamen de soldaten van alle kanten naar toe, om *gedistribueerd* te worden. Er waren zondagen dat meer dan 300 militairen op de gaanderij zaten en soms had ik er wel zo'n 80 op de catechisatie [bijbelles]. Iederen avond ging ik in het Tehuis [aan de Lange Beekstraat] spreken, over den toestand van dien dag.'

De protestantse kerkbarak van Kamp Zeist, versierd voor een huwelijk, 18 juli 1918

Cornelis Jetses, Kerstplaat met afbeelding van Kamp Zeist

Gerard Raven is conservator van Museum Flehite. Over de Belgen verscheen in september 2014 een themanummer van de *Kroniek*. Dit is uitverkocht maar een digitaal nummer is op te vragen bij g.raven@museumflehite.nl

AANDACHT VOOR DE BELGEN

Wat deden de kerken nu voor de Belgische soldaten en hun gezinnen? En wat deden de Belgen zelf? Daarover is tot dusver niets gepubliceerd. We weten dat er in de soldaten- en burgerkampen erediensden werden gehouden. Aalmoezenier De Ridder en dominee Fons Decoster waren actief in Kamp Zeist; daar waren ook twee kerkbarakken. Decoster richtte al rond de jaarwisseling een bijbelstudiekring op. Hij wist van alles voor de soldaten te organiseren, waaronder activiteiten, vermaak en kerstvieringen met 400 zitplaatsen.

De Amersfoortse gereformeerden hadden hun handen vol aan de Nederlandse soldaten, maar ze wilden ook de blijde boodschap brengen aan de 'onwetende' katholieke Belgen. Inderdaad vormden drie mannen en een vrouw *meteen* na aankomst van de eerste Belgen een evangelisatiecomité, dat bijbels, evangeliën en traktaten verspreidde. Verder moesten de zusterkerken van Zeist en Soest maar voor pastoraat aan de Belgen zorgen. Zeist pakte de handschoen inderdaad op: 'Hun geestelijk heil kan ons ... niet koud laten'. Bovendien wist de Belgische evangelist De Bontridder ruim 50 soldaten te interesseren. De helft van hen wilde ook lid van de kerk worden.

De wapenstilstand van 11 november 1918 was voor de kerken aanleiding om dankdiensten te organiseren. Nederland was relatief goed door de oorlog gekomen. *Onze jongens* én de Belgen konden naar huis!

Dit is een sterk verkorte versie van een gelijknamig artikel in het *Documentatieblad voor de Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1800* 88 (juli 2018) 26-35. Het is een themanummer over de Belgen; hierin ook een artikel over ds Willem Meiners als veldprediker. ●

Huis Ebing en andere bouwontdekkingen

Zonder overdrijven kun je stellen dat bouwdoSSIERS tot de meest geraadpleegde archiefbestanden behoren die door Archief Eemland worden beheerd. Sinds kort zijn ook die van de voormalige gemeente Hoogland optimaal toegankelijk.

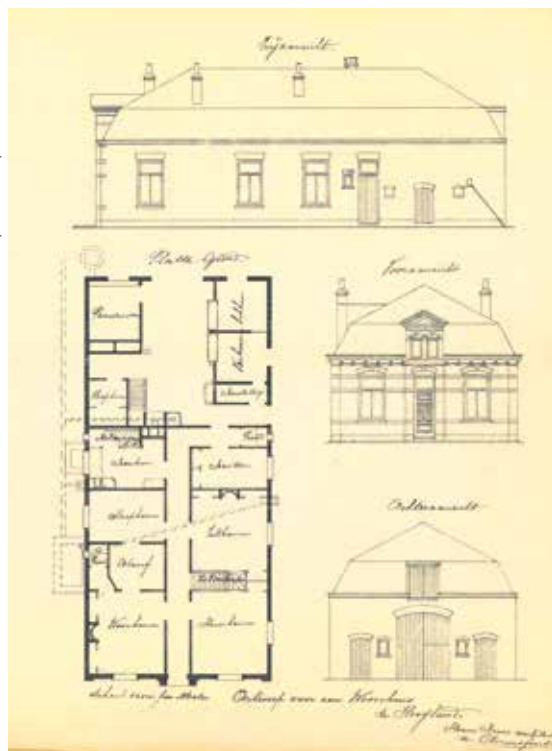
door DIRK STEENBEEK

Sinds de invoering van de Woningwet in 1901 moet er bij een gemeente een bouwvergunning worden aangevraagd om een pand te bouwen of te verbouwen. Voordien gebeurde dat ook wel, maar was het niet verplicht. Verder schreef deze wet de gemeenten voor een bouw- en woningverordening vast te stellen, met voorschriften waaraan nieuwe woningen moesten voldoen. Door de aanvraag en de bijgevoegde tekeningen te toetsen aan de bouwverordening kon de kwaliteit gecontroleerd en de vergunning verleend worden. Het doel van de wet was om de erbarmelijke woonomstandigheden in vooral de steden te verbeteren. Die steden waren aan het einde van de 19e eeuw sterk gegroeid door de instroom van mensen van het platteland die op zoek waren naar werk in de industrie. Dit had grote woningschaarste tot gevolg.

DIGITAAL TOEGANKELIJK

Archief Eemland beheert bijna 4.500 bouwdoSSIERS van de gemeente Hoogland over de periode 1892-1973. Tot voor kort waren alleen de doSSIERS van na 1950 goed toegankelijk. De oudere bouwvergunningen en bijbehorende stukken zaten min of meer verstopt in het archief van die gemeente. Maar daar is nu een einde aan gekomen, dankzij enkele vrijwilligers die alle bouwdoSSIERS hebben ontsloten. De beschrijvingen van de doSSIERS daterend van vóór 1951 kunnen nu via de website van Archief Eemland worden geraadpleegd. De stukken zelf zijn nog niet gedigitaliseerd. De aanvraag, de vergunning en de tekeningen kunnen dus uitsluitend bij Archief Eemland worden ingezien. De beschrijvingen van na 1950 mogen in het kader van de Algemene Verordening Persoonsgegevens (AVG)

ARCHIEF EEMLAND BNR 0071, INV. NR. 720, DOSSIERNUMMER 1892-1

Calque van huis Ebing.

niet online worden getoond, vanwege de namen en adressen die hierin voorkomen.

ONTDEKKINGEN

Tijdens het beschrijven zijn de vrijwilligers op verschillende mooie bouwzaken gestuit. Voorbeelden hiervan zijn de verbouw en uitbreiding van de zuivelfabriek aan de Hamseweg, de bouw van het stoomgemaal aan de Slaagseweg en de bouw van de Sint-Josephkerk en de pastorie in Hooglanderveen in 1916.

HUIS EBING

Het oudste bewaard gebleven bouwdoSSIER van de gemeente Hoogland is ook bijzonder, om verschillende

redenen. Het betreft de bouw van een woning voor molenaar Gerrit Ebing naast de molen De Vriendschap aan de Hamseweg in 1892. Ebing had de molen in 1875 gekocht en woonde met zijn gezin in het molenaarshuis naast de molen. Sindsdien hadden hij en zijn vrouw negen kinderen gekregen, dus wellicht was het bestaande huis te klein geworden. De oude woning werd later afgebroken en vervangen door een zagerij die eveneens door windkracht werd aangedreven.

KROES

Voor het ontwerp van het huis had Ebing de Amersfoortse architect Hermanus Kroes in de arm genomen. Kroes was geen onbekende in Hoogland. Een jaar eerder had hij de boerderij Sneul aan de Sneulseweg ontworpen (tegenwoordig aan De Vergulde Paarden). De tekening van de molenaarswoning is een *calque*, een op doorzichtig papier overgetrokken kopie van de originele ontwerptekening. Op de tekening zien we de voor- en achtergevel, een zijgevel en de plattegrond.

ARCHIEF EEMLAND 90236

Rechts huis Ebing, 1906.

DOSSIER COMPLEET

Verder onderzoek in de collecties van Archief Eemland bracht ook enkele foto's van het huis aan het licht, waaronder een uit 1906. Deze is genomen bij het zilveren ambtsjubileum van burgemeester Van Boetzelaer. Hierop zien we muziekvereniging De Volharding al musicerend over de Hamseweg lopen. Aan de rechterzijde is de dan nog vrij nieuwe woning duidelijk zichtbaar. De molen De Vriendschap staat rechts, helaas net buiten beeld, maar aan de kant van de weg ligt een oude houten roe die vrijwel zeker van de wiken uit de molen afkomstig is. Uit de beschrijving van de foto bleek ook het adres, namelijk Hamseweg 15. Alle hiermee verzamelde informatie, dus bouwjaar, naam van de architect en adres, kon nu worden toegevoegd aan de beschrijvingen van het bouwdoosje, van de originele ontwerptekening en van de betreffende foto's.

NA DE OORLOG

Over de geschiedenis van het huis is verder weinig bekend. Het heeft de oorlog ongeschonden overleefd. Dit in tegenstelling tot de molen, die op 11 mei 1940 door Nederlandse militairen in brand werd gestoken. Hij is niet herbouwd, maar de zwaar beschadigde onderbouw werd in de oorlog hersteld. Daarna werd er tot 1979 elektrisch gemalen. In oktober 1984 vertrok kleinzoon Lou Ebing uit het huis. Kort daarop werd de woning samen met het restant van de molen afgebroken om plaats te maken voor het woonwinkelcomplex De Ham.

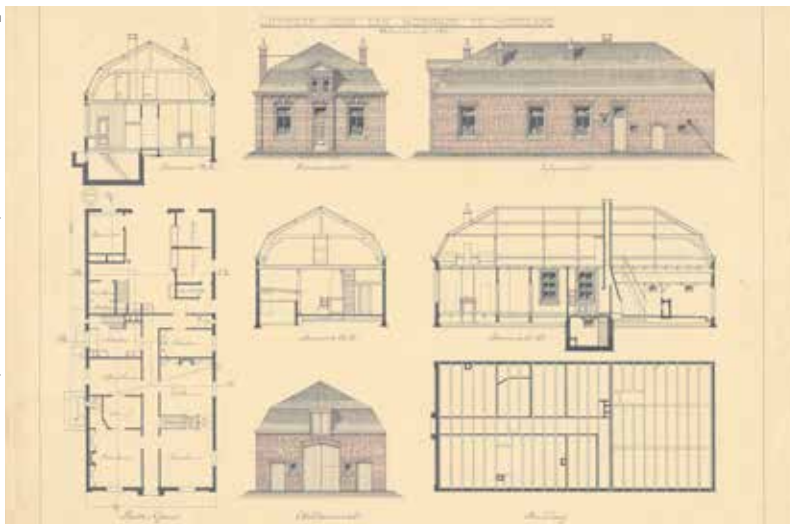
BRONNEN

BNR 0071 Archief van de voormalige gemeenten Hoogland en Duist, De Haar en Zevenhuizen, 1644-1973, inv. nr. 720: Bouwvergunningen 1892-1910.

BNR 0249 Collectie bouwtekeningen van de architecten W.H. Kam, N.G. Kroes en H. Kroes, 1851-1929, tekeningnummer FLE-KRS 1892_1

Verschillende artikelen in *De Bewaarsman*, www.historischekringhoogland.nl ●

ARCHIEF EEMLAND, COLLECTIE KAM EN KROES, TEKENINGNUMMER FLE-KRS 1892_1

Heel bijzonder zijn de verschillende originele ontwerptekeningen van Hermanus Kroes, bewaard in een eveneens door Archief Eemland beheerde collectie. Eén van die originele tekeningen is die van het huis van Gerrit Ebing. Tot nu toe was van deze bouwtekening uitsluitend bekend dat het een ontwerp was van een 'woonhuis te Hoogland'. Dit staat op de tekening geschreven, maar niet welk woonhuis het precies betrof. Dankzij de *calque* kunnen we nu dus de naam van Ebing als opdrachtgever toevoegen aan de beschrijving van de tekening.

De ontwerptekening is heel gedetailleerd uitgewerkt en prachtig met de hand ingekleurd. Bovendien zijn hierop ook doorsneden en een balkenlaag getekend; bouwkundige details die op de *calque* ontbreken. Overigens is een vergelijkbare ingekleurde ontwerptekening bewaard gebleven van de door Kroes ontworpen boerderij Sneul.

Bouwtekening huis Ebing.

Dirk Steenbeek is senior collectiebeheerder bij Archief Eemland.

Kuiperij Meester

Het huis van de familie Meester aan Hellestraat 7 is recent gerestaureerd. De kuiperij en de nog aanwezige gereedschappen zijn een levendige herinnering aan een verloren gegaan ambacht.

door CARIEN VAN HOOGEVEST

De restauratie is uitgevoerd onder leiding van de Amersfoortse erfgoedarchitect Gijsbert van Hoogevest. Hij kocht de kuiperij twee jaar geleden van de familie van Marinus Meester, die hier zijn hele leven woonde en werkte en zelf geen kinderen had. Van de eenkamerwoningen die in de 19e eeuw zijn aan- en ingebouwd, zijn er twee bewaard gebleven. Deze armenwoningen zijn zeldzaam en hebben een hoge cultuurhistorische waarde. Voor Van Hoogevest alle aanleiding om deze erfgoedparel terughoudend te restaureren en daarmee zo authentiek mogelijk te bewaren voor de toekomst.

CONSERVERENDE RESTAURATIE

Het huis was bij aankoop min of meer een bouwval. De voorgevel buikte uit, groene klimop aan de zijgevel groeide door de gevelopeningen naar binnen, in het dak zaten gaten, deuren hingenscheef in de gehengens en houten onderdelen waren aangetast door houtrot. Om instorten te voorkomen werden stutten geplaatst tegen de voorgevel. Zo hadden de architect en aannemer Piet Legemaat de tijd om de restauratie goed voor te berei-

Interieur vóór de restauratie.

De kuiperij met bewoners rond 1925. Van links naar rechts: Ludolf, Barbara, Katrijntje (grootmoeder), Hermanus (vader) en Hendrik (grootvader). Geheel rechts een buurman.

FRED OOSTERHUIS

den. Het kuipersgereedschap werd door Bart de Groot van DGO gefotografeerd, gedocumenteerd en uitgehuisd, om het na restauratie weer te kunnen terugplaatsen op exact dezelfde plek. Bij restauratie zijn kosten noch moeite gespaard om materiaal te behouden en energetische verbeteringen te realiseren met afkomend materiaal.

BOUWGESCHIEDENIS

Hellestraat 7 is het enige historische pand in de straat dat de ingrijpende vernieuwingsdrang van de jaren zeventig heeft overleefd. Het huis vormt een eenzame herinnering aan een verdwenen straatbeeld. Ook de bijbehorende armenhuisjes met hun bedsteden, open haardvuren en entrees aan de naastgelegen Zaksteeg zijn authentieke herinneringen aan de sociale geschiedenis van Amersfoort. Daarmee is de Kuiperij Meester een bijzondere erfgoedparel die bescherming geniet als gemeentelijk monument. Vóór en tijdens restauratie heeft de afdeling Monumentenzorg van de gemeente

Rondleidingen

Kuiperij Meester zal door middel van rondleidingen worden opengesteld voor publiek. Zie www.amersfoortsegidsen.nl.

De gevel vóór en na de restauratie.

Amersfoort het initiatief genomen om onderzoek te laten uitvoeren door bouwhistorica Agnes Hemmes. Zo kwam vast te staan dat het pand zijn oorsprong heeft in de vroege 17e eeuw. Een bij restauratie teruggevonden puibalk in de voorgevel toont aan dat het onderste gedeelte in eerste aanleg een houten opbouw heeft gehad, met een topgevel die was opgetrokken in schoon metselwerk.

WONEN EN WERKEN

In 1875 vond een ingrijpende verbouwing plaats door de toenmalige eigenaar, timmerman Jan Jansen. In de

Links: de Zaksteeg vóór en na de restauratie.

Rechts: restauratie van de kap.

Carien van Hoogevest is architectuurhistoricus bij Van Hoogevest Architecten.

rechterzijbeuk liet hij vier armenhuisjes aan- en inbouwen, vermoedelijk als voorziening voor zijn oude dag. In 1905 werd het pand verkocht aan Hendrik Meester, die hier zijn kuiperij huisvestte en twee eenkamerwoningen verbouwde tot kuiperswerkplaats. Vermoedelijk is bij deze herinrichting de houten onderpui vervangen door de huidige gevelindeling. Ook is het metselwerk voorzien van een blokpleisterlaag om verbouwingssporen te verbergen. Drie generaties van de kuipersfamilie Meester hebben hier gewoond en gewerkt en zijn hier gestorven. Hermanus Meester, vader van de laatste bewoner Marinus, stierf plotseling in 1976. Hij kreeg een 'inwendige' schrik toen de linker zijgevel van zijn huis instortte door sloop van de nevenliggende panden.

We kunnen er van uit gaan dat door de laatste restauratie dergelijke calamiteiten niet meer voor zullen komen. Gijsbert van Hoogevest zal zich inzetten voor duurzaam behoud van de kuiperij met alle gereedschappen die daarbij horen, zodat Amersfoort zowel het kuipersvak als het verleden van de Hellestraat nog lang in haar geheugen mag behouden. ●

Muziektent bij Amicitia, ca. 1905.

WINTERSE ANSICHTKAARTEN

Toen sneeuw nog heel gewoon was...

De topografische ansichtkaart bestaat inmiddels zo'n 125 jaar. In het algemeen worden onderwerpen daarop zo zonnig mogelijk afgebeeld, want vooral moet worden getoond hoe mooi het ergens is. Uitzonderingen bevestigen natuurlijk de regel.

door JAN CAREL VAN DIJK

Als het om méér dan een toeristische groet gaat, proberen fotokunstenaars er vooral de laatste tijd iets artistieks van te maken. Dan mogen er bijvoorbeeld gerust vallende blaadjes en kale bomen op staan. Bij de oudere stadsgezichten is dat echter niet of nauwelijks het geval. Ze zijn

veelal rechttoe rechtaan in de zomer gefotografeerd, want in die periode waren er hier de 'vreemdelingen', zoals zelfs bezoekers uit eigen land destijds genoemd werden.

Ondanks de overvloed aan sneeuw die vroegere winters boden en de feeëriek effecten ervan, zijn oude Amersfoortse ansichtkaarten met wintertaferelen bij wijze van spreken op de vingers van één hand te tellen. Dit uiter-

Linksboven: pad Plantsoen Oost vanaf de Monnikendam, ca. 1905.

Rechtsboven: kleurenkaart omgeving Amersfoort, ca. 1920.

Rechtsonder: Muurhuizen met Dieventoren, ca. 1950.

Links: dansparadijs Stichtsche Heuvel, 1946.

aard los van kerstwensen en nieuwjaarsgroeten met meestal geschilderde of getekende afbeeldingen, zoals van Anton Pieck. Bij deze een vijftal bijzondere exemplaren.

STADSGEZICHTEN

Op de linkerpagina een afbeelding uit 1905 met de muziekent bij Amicitia, toen de Stadsring daar nog een gracht was. Uit ongeveer dezelfde periode stamt de foto hierboven van Plantsoen Oost, kijkend vanaf de Monni-

Jan Carel van Dijk is secretaris van de Oudheidkundige Vereniging Flehite en redacteur van de *Kroniek*.

kendam naar de Sint Andriesstraat. De kleurenkaart in de rechter bovenhoek dateert van circa 1920, waarbij het overigens de vraag is of het écht Amersfoort betreft. Grappig is dat uitbater A. Joh. Sellmeyer direct na de oorlog zijn dansparadijs in de winter durfde aan te prijzen met een besneeuwde Amersfoortse Berg. Sellmeyers Stichtsche Heuvel heet nu het Bergpaviljoen. Last but not least een afbeelding van de Muurhuizen met de Dieventoren. Eigenlijk in alle seizoenen en op elk moment geweldig mooi, maar 's avonds bedekt met witte vlokken in één woord sprookjesachtig.

PANDEN IN WINTERTOOI

Sneeuw is tegenwoordig niet meer zo gewoon, doch dat weerhield Museum Flehite maar onder andere ook fotograaf Herman de Raaf er niet van om nog niet zo lang geleden een aantal ansichten uit te brengen met prachtige Amersfoortse panden in wintertooi. Die hoeven mijns inziens beslist niet alleen verzonden te worden tijdens de komende feestdagen! ●

EEN SPANNENDE ZOEKTOCHT MET VERRASSENDE UITKOMST

De ontsluiting van een gehavende kruik

Soms vind je een beschadigde kruik die de aandacht blijft trekken, omdat je vermoedt dat het een bijzonder exemplaar is. En zo'n kruik vonden we op de Hof.

door EVELYN SCHEEPSMA

Het betreft een steengoed baardmankruik gemaakt in Frechen (bij Keulen), met drie portretmedaillons van een man en vrouw en het jaartal 1608, afgewerkt middels zoutglazuur en beschilderd met kobalt. De kruik is afkomstig uit een beerput, in 1991 opgegraven achter het oude stadhuis aan de Hof. Deze bevatte opmerkelijk veel luxueus glas en aardewerk.

KERAMION

In Frechen bevindt zich een museum dat gespecialiseerd is in keramiek: Keramion. Navraag bij dit museum over eventueel vergelijkbare exemplaren, leidde tot de veronderstelling dat de kruik met drie portretmedaillons mogelijk geproduceerd zou zijn ter gelegenheid van een huwelijk. Identiek gedecoreerde kruiken waren niet in hun collectie aanwezig.

HAROLD VAN DEN HAUTEN

De gehavende kruik.

CLEVELAND MUSEUM OF ART

Om dichter bij de betekenis te komen, was het blijven zoeken naar een vergelijkbaar portretmedaillon de enige optie. Uiteindelijk kon een kruik worden getraceerd met vrijwel hetzelfde medaillon. Het feit dat dit dezelfde datering had, 'leek' beide kruiken onverwacht dicht bij elkaar te brengen. Des te verrassender was daarom de ontdekking dat deze kruik niet alleen twee identiek gedateerde portretmedaillons heeft, maar ook een wapenmedaillon van Van Pallandt van Culemborg. De hierboven genoemde kruik maakt deel uit van het Cleveland Museum of Art in Ohio: www.clevelandart.org/art/1974.43. Zou dit betekenen dat de gehavende kruik uit Amersfoort mogelijkwijze naar Culemborg verwijst?

FLORIS I VAN PALLANDT

Floris I van Pallandt (1537-1598) was de eerste graaf van Culemborg. Hij werd gehuldigd op 21 oktober 1555, hetzelfde jaar waarin keizer Karel V te Brussel abdiceerde en de macht als heer der Nederlanden aan zijn zoon Filips II overdroeg. Floris erfde het Culemborgse kasteel, maar verbleef bij voorkeur in zijn fraaie stadspaleis te Brussel. Hij was één van de edelen die zich tegen de vervolging van ketters in de Lage Landen keerde. Uit ontevredenheid hierover werd in 1566 in zijn Brusselse paleis het Verbond van Edelen gesloten, met als doel de strenge geloofsvervolging te beëindigen. De Spaanse staatsman en veldheer Alva beval de 'opstandige' graaf voor de 'Raad van Beroerten' te verschijnen, een speciale rechtbank. Floris gaf hier echter geen gehoor aan en ontsnapte naar zijn kasteel te Werth (bij Kleef). Als represaille liet Alva zijn Brusselse paleis tot de grond toe afbreken en zijn Culemborgse kasteel bezetten.

FLORIS II

Floris keerde tien jaar later terug naar kasteel Culemborg, dat door de Spanjaarden was uitgewoond en leeggeroofd. Kort daarna werd zijn zoon Floris (1577-1639) geboren. Ondanks financiële problemen zag hij erop toe dat die in Leiden ging studeren. Tijdens ziekte van zijn vader, behartigde de zoon zijn belangen en volgde hem in 1598 op als graaf Floris II. Hij stelde alles in het werk het verloren geraakte bezit van zijn vader vergoed te krijgen. In 1617 werd hij gedeputeerde van Gelderland naar de Staten-Generaal.

GEBEURTENISSEN IN EN ROND 1608

De datering 1608 en de eventuele productie van de baardmankruik ter gelegenheid van het huwelijk van Floris II van Pallandt kan worden uitgesloten. Hij huwde al zeven jaar eerder Catharina van den Bergh, wier moeder de oudste zus van Willem van Oranje was. 1608 was wél het jaar waarin de echte vredesbesprekingen met Spanje plaatsvonden in Den Haag. Vooral de Hollandse kooplieden hadden genoeg van de strijd, die veel geld kostte en de vrije handel blokkeerde. Ook Floris verlangde naar 'rust in den lande'. Er werd in 1609 weliswaar geen vrede gesloten, maar wel een Twaalfjarig Bestand, een wapenstilstand. Dat was een succes van Johan van Oldenbarnevelt.

1608 was óók het jaar waarin plannen werden bedacht

De kruik van The Cleveland Museum of Art met het wapenmedaillon. De andere twee (portret)medaillons zijn identiek aan die op de kruik van Amersfoort.

Evelyn Scheepsmas is vrijwilliger bij het Centrum voor Archeologie.

Een van de drie portretmedaillons van de Amersfoortse kruik.

voor een nieuwe waterweg tussen Culemborg en Zaltbommel. Door de rivieren Lek, Linge, Waal en Maas onderling te verbinden met kanalen, zou een directe scheepvaartroute tussen 's-Hertogenbosch en Utrecht ontstaan; van daaruit kon je via de Vecht naar Amsterdam. Floris II was enthousiast en gaf onmiddellijk toestemming. Een jaar na de bekendmaking van het plan werd een nieuwe haven in Culemborg aangelegd, de Ronde Haven. Floris had echter géén rekening gehouden met de oppositie van Dordrecht, die zijn inkomsten veilig wilde stellen als stapelplaats (verplichte marktstad). Omdat Floris ook in de Staten-Generaal zat, kreeg hij direct met tegenwerking van deze handelsstad te maken. In 1609 bood Dordrecht het kapitale bedrag van 23.000 gulden aan de armlastige graaf. Dordrecht bleef Floris geld toestoppen en een jaar later tekende hij in het geheim een plechtige oorkonde: 'Hij en zijn opvolgers zullen de scheepvaartroute verhinderen'!

VAN OLDENBARNEVELT

De gelijkenis van de kruik uit Amersfoort met het complete exemplaar uit Cleveland, bracht de gehavende kruik al iets meer tot 'leven'. Het kwam als totale verrassing dat uitgerekend deze kruik versierd was met een wapenmedaillon van het geslacht Van Pallandt van Culemborg. Alhoewel hiervoor geen sluitend bewijs is, lijkt het aannemelijk om de kruik uit Amersfoort in verband te brengen met deze familie.

Rest natuurlijk de vraag waarom juist bij het oude stadhuis van Amersfoort zo'n bijzondere kruik te voorschijn is gekomen. Hadden de notabelen contact met de familie Van Pallandt? Het antwoord hierop komt uit een aannemelijke bron. Historicus Dick Kaajan ontdekte dat Floris II een goede vriend van Van Oldenbarnevelt was! Zou deze kruik dan ooit bedoeld zijn geweest als eventueel 'relatiegeschenk' aan onze stadgenoot? ●

Dick Kaajan, 'Het karakter van Johan van Oldenbarnevelt', *FleHITE: historisch jaarboek voor Amersfoort en omstreken* 13 (2012) 8-19

‘Werken aan topkwaliteit’

Elk jaar verschijnt *Flehite* : historisch jaarboek voor Amersfoort en omstreken. Het is een lust voor het oog en heeft een goede wetenschappelijke reputatie. Een kijkje achter de schermen.

door GERARD RAVEN

Af en toe fiets ik naar voorzitter en eindredacteur Jan Lodewijks. Dan is er iets te bespreken dat je niet afdoet per telefoon of e-mail en kunnen we niet wachten op de volgende redactievergadering van het jaarboek. Het is altijd gezellig en we komen er ook altijd uit. Jan is sinds 2007 lid van de redactie en werd een jaar later voorzitter en eindredacteur. Hij ging drie jaar eerder met pensioen en heeft een mooie werkkamer vol Amersfoortboeken. Onder zijn koffietafel zie ik twee jaarboeken en nog meer publicaties van de Oudheidkundige Vereniging Flehite (OVF). Gemiddeld heeft hij ruim honderd uur nodig om een jaarboek te maken: eindredactie, overleg met auteurs en vormgever, drukproeven lezen.

Het jaarboek is de opvolger van het tijdschrift *Flehite*, dat verscheen van 1964 tot 1999. Toen is het gesplitst: kwartaaltijdschrift *Kroniek* voor een breder publiek en het jaarboek voor de wetenschappelijke artikelen. Het jaarboek werd eerst gepubliceerd door uitgeverij Bekking. Inmiddels zijn beide uitgaven van de Stichting Flehite Publicaties (SFP) van de OVF. Hiervoor wordt samengewerkt met Archief Eemland, het Centrum voor Archeologie van de gemeente Amersfoort, Museum Flehite en de afdeling Stad & Ontwikkeling/Monumentenzorg van de gemeente. Het jaarboek telt meestal 176 pagina's en wordt betaald door OVF en SFP, elk de helft.

Hoe ben je in de redactie gekomen?

'Naast mijn werk had ik geschiedenis gestudeerd. Ik heb de Tijdbalk Amersfoort gemaakt, die later op internet is gezet. Daardoor had ik veel parate kennis van de plaatselijke geschiedenis. Dat was OVF-voorzitter Wicher Zeilmaker en jaarboekvoorzitter Ayolt Brongers opgevallen, en ben ik gevraagd.

De redactie met jaarboek 2017 en de drukproef van 2018. Van links naar rechts staand: Francien Snieder, Jan Lodewijks, Max Cramer, Paul Brusse, Leen Alberts; zittend: Gerard Raven, Dirk Steenbeek, Saskia Stouten-Schrijer.

Wat kun je in het jaarboek vinden?

'Artikelen over de geschiedenis van Amersfoort en omstreken, Eemland dus. We proberen in elk jaarboek de onderwerpen en historische perioden te spreiden. Bovendien vind je hierin de jaarverslagen van Archeologie en Monumentenzorg en enkele recensies van nieuwe wetenschappelijke boeken.'

Hoe komt de redactie aan die artikelen?

'Veel auteurs weten ons wel te vinden. De redactie kent de onderzoeken die lopen en haalt zo ook kopij binnen. Zelf speur ik op het internet naar afstudeerscripties; die worden lang niet altijd ingeleverd bij Archief Eemland, waar de student vaak wel onderzoek heeft gedaan. Ik vraag dan of men het onderzoek wil bewerken tot een artikel. Tenslotte nodigen we soms iemand uit een artikel te schrijven. We hebben een goed gevulde portefeuille en vaak moet een auteur wachten tot zijn verhaal kan verschijnen.'

REDACTIE

Jan is tevreden over het team. Dat komt drie keer per jaar bijeen en bestaat uit vertegenwoordigers van de vier erfgoedinstellingen. En verder specialisten voor Middeleeuwen en sociaal-economische geschiedenis, met contacten op de universiteiten. Er is een goede interne organisatie met richtlijnen voor de auteurs en een redactiehandboek, waarin alle werkzaamheden en methoden zijn vastgelegd. Jaarlijks is er overleg met het bestuur van de SFP.

Per artikel geven twee redacteuren commentaar, dat de auteur vervolgens verwerkt. Zij zorgen ook dat het op tijd en in orde wordt ingeleverd. Er is een normering opgezet voor de omvang van het jaarboek op basis van ervaringscijfers van aantal woorden en illustraties. Daardoor kunnen we overzien welke artikelen passen binnen het afgesproken aantal pagina's voor een jaar. En we hebben een checklist opgesteld waarmee de auteur de proefdruk van zijn artikel controleert; hierdoor is het aantal fouten drastisch gedaald. De laatste correcties brengen Jan en de vormgever Ronald Boiten samen aan voor het opmaakscherm. 'Met hem heb ik een zeer plezierige en efficiënte samenwerking', zegt Jan. Ronald is de laatste jaren ook boekproducent: hij zorgt voor de druk in Oost-Europa.

Welke artikelen hebben de meeste indruk op je gemaakt?

'Handschriften en vroege drukken (1400-1558) uit Amersfoortse kloosters' van Bram Boers, vanwege de prachtige objecten. En ik was geraakt door het artikel van Femke Mooijekind over de joodse school, nadat ik zelf had geschreven over een joodse Amersfoortse busondernemer. Andere artikelen maken indruk door het grondige onderzoek. Ik vond het ook wel bijzonder dat

Omslagen jaarboeken 2000-2017.

Jaarboek 2018.

Gerard Raven is sinds 2002 redactiesecretaris van het jaarboek.

de bekende historicus en publicist Thomas von der Dunk zelf aanbod een artikel over middeleeuwse torens te schrijven; hij was aangetrokken door de goede reputatie van het jaarboek.'

Wat zijn de successen?

'De verscheidenheid aan artikelen en het ruime aanbod door auteurs. We kunnen veel illustraties plaatsen, sinds 2010 alles in kleur. Ronald Boiten heeft in dertien jaar tijd van het jaarboek echt een prachtboek weten te maken, ruim opgezet en met enkele illustraties over twee pagina's. Mijn zwager was uitgever en drukker en hij zegt: 'je ziet het zo: topkwaliteit. En dat hoor ik wel vaker.'

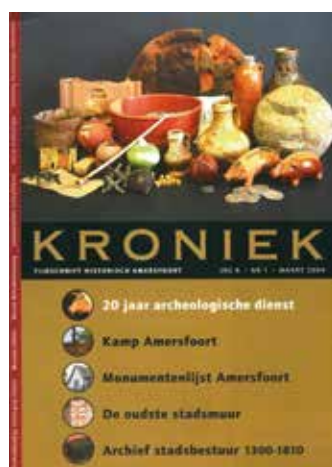
De laatste zeven boeken zijn aan de leden van de OVF gepresenteerd met een korte inleiding over één van de artikelen. De presentatie vindt sinds enkele jaren plaats in het koor van de Sint-Joriskerk, met gezellige borrel en gelegenheid het boek meteen mee te nemen. Doordat er zeker 150 OVF-leden komen, is het een van de hoogtepunten in het verenigingsjaar.'

Zijn er ook problemen?

'De SFP moest soms het aantal pagina's terugbrengen vanwege de beschikbare financiën. Dit lijkt opgelost nu het aantal OVF-leden stijgt. De artikelen over Oudheid en Middeleeuwen zijn licht ondervertegenwoordigd. Soms heeft een redacteur extra werk aan een interessante tekst die nog niet voldoet; dan komt de discussie terug of we zo'n artikel voortaan moeten afwijzen. Elke redactie heeft last van late aanlevering van artikelen en foto's. Soms verlangt een auteur teveel afbeeldingen en te vaak is de kwaliteit onvoldoende; daarom willen we de foto's liefst al vroeg zien en hebben we sinds enkele jaren een kunsthistorica als beeldredacteur, net als in de beginperiode.' ●

Schrijven voor een breed publiek

Brainstormen, schrijven, op onderzoek uitgaan en op pad voor een interview. Er komt heel wat bij kijken, voordat er een nieuw nummer van de *Kroniek* verschijnt.

door JOANNE FOKKEMA

'Wat vinden we van het vorige nummer? Wat moeten we nog doen voor de eerstvolgende editie? En welke ideeën hebben we voor de nummers daarna?' Dat zijn de belangrijkste 'ingrediënten' van onze *Kroniek*-redactievergaderingen.

De *Kroniek* is in 1999 afgesplitst van het tijdschrift *Flehite* en brengt erfgoednieuws voor een breed publiek. Net als het *Jaarboek* wordt deze publicatie uitgegeven door de Stichting Flehite Publicaties (SFP) van de Oudheidkundige Vereniging Flehite (OVF). De redactieleden werken bij de vijf erfgoedinstellingen: de OVF, Archief Eemland, Museum Flehite, het Centrum voor Archeologie en de afdeling Stad & Ontwikkeling/Monumenten-zorg van de gemeente Amersfoort. Elk redactielid heeft zijn of haar specifieke kennis en netwerk, waardoor er iedere keer weer een divers tijdschrift gemaakt kan worden. Dat is de insteek.

De *Kroniek* verschijnt viermaal per jaar, in een oplage van 2.750 exemplaren en wordt betaald door de vijf participanten. Een klein sponsorbedrag komt van restauratie-aannemersbedrijf Van de Burgt & Strooij.

Omslagen van de *Kroniek* in de loop der jaren.

ACTIEVE REDACTIE

Gerard Raven is nu zestien jaar hoofdredacteur. Hij vertelt dat de *Kroniek*-redactie veel artikelen zelf schrijft. Vaak betreft het nieuws over de 'eigen' instelling en dat moet dus van collega's of van jezelf komen: 'Een half jaar tevoren leggen we in de redactievergadering vast wat er in een nummer komt. Maar we vragen ook andere auteurs of instellingen, zoals Kamp Amersfoort en Stichting Herdenkingsstenen voor het maartnummer. Maar tussentijds zijn er altijd nieuwe ontwikkelingen, waardoor een artikel soms moet doorschuiven. Of een artikel valt uit, omdat de auteur het te druk heeft. Als hoofd- en eindredacteur moet ik geregeld iets van de plank halen of soms zelf 's avonds snel een heel ander artikel schrijven dat ik al in het hoofd had. Vooral de laatste weken gebeurt er veel. De artikelen moeten eigenlijk binnen zijn vóór de tweede vergadering over een nummer, maar dat lukt niet altijd.'

ZELF OP LES

Net als bij het *Jaarboek* begeleidt elke redacteur de auteurs van zijn werkveld zoveel mogelijk. Maar bij de *Kroniek* is de leesbaarheid nog belangrijker. En dus heeft

Gerard, die ook eindredacteur is, meer commentaar op tussenzinnen, titels, koppen, *streamers* (citaten in grote letter) en kaders. Ook voetnoten mogen niet. 'Sommige auteurs moeten daar erg aan wennen. Maar ook de redactie zelf moet zich blijven ontwikkelen en nieuwe redacteuren meenemen in onze aanpak. Daarom geeft docent journalistiek Eva Prins ons elk jaar les in het maken van een mooi blad. Ze wijst ons op "schrijfsonden" in de laatste nummers en leert ons variëren in soorten artikelen: vraaggesprekken, reportages, fotobladzijden. Het zijn de leukste middagen van ons team', zegt Gerard.

VORMGEVING

Naast de inhoud is ook de vormgeving cruciaal. De subtiele veranderingen in de loop van de jaren zijn zichtbaar als je de tijdschriften naast elkaar legt: 'De eerste nummers van de *Kroniek* zijn volgestopt met informatie; een beeldvisie kwam er pas toen Geert Henderickx in 2004 aantrad. Hij wist de sfeer goed te treffen. Tussentijds hebben we het blad steeds weer vernieuwd, maar zijn titelontwerp heeft het volgehouden tot hij vorig jaar ziek werd en overleed. Geerts collega en vriend Louis Nouws sloot zoveel mogelijk aan bij de traditie, maar

De redactie met enkele recente nummers. Van links naar rechts staand: Joanne Fokkema, Lydia Edelkoort, Francien Snieder, Jan Carel van Dijk, Max Cramer; zittend: Dirk Steenbeek, Gerard Raven.

Heeft u een goed idee?

De redactie is altijd blij met suggesties, bijvoorbeeld voor een nieuwe rubriek of een interessant onderwerp. Heeft u vragen over een historische locatie of voorwerp? Of heeft u na onderzoek de antwoorden? Wilt u vertellen wat u van de *Kroniek* vindt? Laat het ons weten en mail naar: g.raven@museumfleHITE.nl.

Joanne Fokkema is redacteur van de *Kroniek* en vrijwilliger collectiebeheer bij Museum FleHITE.

gaf begin dit jaar meer lucht door de grote kleurvlakken weg te laten.

'De kopij in tekst en beeld komt in stukken binnen bij de vormgever. Geert had een eindeloos geduld voor de zoveelste *extra correctie* (de tekst wordt toch weer anders) en maakte soms wel vier drukproeven. Louis hoor je ook nooit klagen.'

'Foto's zijn nog wel eens een vertragende factor, bijvoorbeeld wanneer een evenement na de deadline plaatsvindt. Als het echt belangrijk is, leveren we het hele blad later aan.'

Een bijzonder stukje vormgeving is de voorzijde. Is het u opgevallen dat de erfgoedinstellingen 'rouleren'?

Wat zijn de successen?

'De *Kroniek* heeft een goede reputatie,' vertelt Gerard. 'Collega's uit andere steden zijn er vaak jaloers op, te beginnen dat we als erfgoedinstellingen zo goed samenwerken. We hebben een schrijfstijl die wetenschappers en ambtenaren soms te populair vinden, maar door onze lezers wordt gewaardeerd. Uit een OVF-enquête bleek onlangs nog dat de *Kroniek* een belangrijke reden is om lid te worden.'

Blij is Gerard met de respons op de thema-uitgaven: 'In 2008 kwamen we voor het eerst met zo'n nummer: *Religieus erfgoed*, toen een themajaar. Elke instelling schreef over het onderwerp vanuit de eigen invalshoek. Dat was zó'n succes dat we het volgende jaar met twee dubbelnummers kwamen: Amersfoort 750 jaar stad en de heropening van Museum FleHITE. In 2011 verscheen het eerste tijdschrift bij een museumtentoonstelling: *Maria*. Sindsdien komt er bij elke historische tentoonstelling een themanummer, vaak met een wandelroute op de middenpagina's. Het is een goed alternatief voor de onbetaalbaar geworden catalogus.'

Ook in 2019 hoopt de redactie een mooie thema-editie te maken, over Van Oldenbarnevelt. De ideeën beginnen al te komen. Waar Gerard nog meer blij van wordt: 'Het enthousiasme van het team dat Koningsdag gaat voorbereiden voor ons plan een Oranjenummer te maken.'

Hoe zie je de toekomst?

'We hebben een formule die aanspreekt, dus gaan we zo door. Het is zo dankbaar werk. Wel zijn we door nieuwe wetgeving onze belangrijkste sponsor StadsHerstel Midden-Nederland kwijtgeraakt. We moeten dus een nieuwe vinden om de huidige kwaliteit te kunnen blijven bieden.' Gerards visie: 'Mijn doel is om de interesse voor de geschiedenis te wekken en te zorgen dat Amersfoorters hun eigen verleden kennen.' ●

Honderd en één vrouwen versierd

De Amersfoortse beeldend kunstenaar Marijke Schurink heeft historische portretten van vrouwen bewerkt tot nieuwe kunstwerken. Ze zijn van 18 januari tot en met 16 maart te zien in Archief Eemland.

door SASKIA VAN DEN BERG

Schurink vond haar inspiratie in het boek *1001 Vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis* van historica Els Kloek, verschenen in 2013. Na een solo-expositie in CODA Museum in Apeldoorn komt de serie van Schurink naar Amersfoort.

UIT ALLE TIJDEN

Voor deze serie koos Schurink bijzondere vrouwen, uit de laatste 2000 jaar, afgebeeld in verschillende technieken. Zo nam zij 15de-eeuwse olieverfschilderijen van Jacoba van Beieren en Margaretha van Oostenrijk, zwart-witfoto's van Etty Hillesum en Ien van den Heuvel en kleurenfoto's van Mathilde Willink en Annie M.G. Schmidt uit de jaren zeventig. Schurink drukte de portretten uit het boek af als foto op A4-formaat en bewerkte ze middels collageachtige technieken. Ze knipte, borduurde, kraste, vlocht of voegde een voorwerp aan het eigenlijke beeld toe. Zo creëerde ze autonoom, nieuw beeld.

Van links boven met de klok mee: Catharina, Maria, Henrica en Anna Aleida.

Saskia van den Berg is de nieuwe medewerker tentoonstellingen van Archief Eemland. Zij is ook conservator van Museum Nijkerk.

INSPIRATIE

De beeldend kunstenaar koos de portretten vanwege een blik, de sfeer, de kleuren of houding en uitstraling, waarbij zij zich ook liet inspireren door de geschiedenis van de geportretteerden. Schurink: 'De portretten gaan over wat ze zelf zijn. Ik ben gefascineerd door

een oogopslag, een beeltenis op een grafzerk, kleuren in een driehonderd jaar oud olieverfportret of zomaar een goede kop. Bewerkt, verwerkt maar zonder woordelijke duiding, interpretatie of verhaal is een serie ontstaan van 101 "versierde" vrouwen.'

AMERSFOORTSE VROUWEN

Van de 101 vrouwen zijn er vier uit Amersfoort en omgeving:

- Catharina van Someren (ca. 1500–1580), stichteres van het Burgerweeshuis in Amersfoort;
- Maria van Utrecht (ca. 1551–1629), echtgenote van de in Amersfoort geboren raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt;
- Henrica Kok-de Wit (1800–1857), apothekersvrouw (Hof 39, waar nog altijd de gaper hangt);
- Anna Aleida de Beaufort (1880–1975), sociaal bewegende grootgrondbezitster en gemeenteraadslid van Leusden.

De expositie toont van deze vrouwen historische documenten en foto's uit Archief Eemland.

LEZING EN MASTERCLASS

Zie p.24 onder 14 februari en 16 maart.

Het boek *Honderd en één vrouwen versierd* is te koop via www.marijkeschurink.com en bij Kunsthal KAdE. ●

DE FASCINATIE VAN...

Nelleke Schoorel

„ Zelf woon ik pas sinds 1993 in Amersfoort, maar via de familie van mijn moeder is er al sinds twee eeuwen een band met Amersfoort. Dat zit zo: Benjamin Cohen (de man van het huis met de Paarse Ruitjes) had een zoon Abraham Cohen. Die had weer een zoon James Cohen en deze trouwde met de dochter van een dominee. Haar naam was Petronella Stuart. In 1818 werden bij Koninklijk Besluit de namen samengevoegd tot Cohen Stuart. James was inmiddels tot het christelijk geloof overgegaan. De familie bezat het portret van prins Willem V door Benjamin Bolomey, dat Benjamin Cohen had gekregen als dank voor de opvang tijdens de burgeroorlog van 1787. In 1875 is het aan de gemeente Amersfoort geschenken; sinds 1979 hangt het in Museum Flehite.

De familie Cohen Stuart heeft eerder dit jaar de naamgeving in 1818 uitgebreid gevierd in Amersfoort, met een bezoek aan de synagoge, aan het Huis met de Paarse Ruitjes en het Oude Stadhuis (zie de foto; dit was het woonhuis van Abraham Cohen). De plekken waar Benjamin Cohen geweest zou kunnen zijn, werden met eerbied bekeken. Historicus Bart Wallet, werkzaam bij de VU Amsterdam, hield een uitstekend verhaal over de

Leden van de Oudheidkundige Vereniging Flehite vertellen hoe hun specialisme ook waarde heeft voor het Amersfoortse erfgoed.

joden in Nederland, toegespitst op onze voorouders. Bij het afscheid kreeg ieder familielid een klein model van het huis van Abraham. Het kan dan ook niet anders of één van mijn fascinaties betreft wel de huizen van de Cohens.

Via de familie van mijn moeder is er een eeuwenoude band met Amersfoort

Een andere fascinatie: de Katholieke Koningen, keramieken van de kunstenaar Nikolaas van Os (1985). Ze staan in de rechertuin van Museum Flehite. In mijn ogen is het een van de mooiere voorbeelden van keramische kunst in Amersfoort.

Ik draai nu al weer enige tijd mee in de Activiteitencommissie van de OVF. Deze commissie bereidt bijna alle lezingen voor van de OVF over het hele jaar. Het verrichten van hand- en spandiensten hoort daar ook bij, zoals tijdens de pauze uitschenken van koffie, thee en soms een borrel. Fascinaties kunnen je ver brengen! ●

DE SCHENKING VAN...

het Sint Elisabeth Verpleeg- en Gasthuis

„ An: 'Sinds de jaren zeventig ben ik bestuurslid geweest van het Elisabeth Ziekenhuis en het Sint Elisabeth Verpleeg- en Gasthuis. De besturen vormden een personele unie. Bij de fusie van het Elisabeth Ziekenhuis met De Lichtenberg tot Ziekenhuis Eemland is het culturele- en religieuze erfgoed van de oude stichting ondergebracht in de Stichting Vrienden van het Sint Elisabeth Verpleeg-en Gasthuis. Het Erfgoed van de bijna 450-jarige stichting had een plaats in het oude verpleeghuis aan de Sint-Andriesstraat en later ook in de nieuwbouw aan de Sinte Brandaenstraat. Ook het beeld van Sint Elisabeth kreeg een plaats aan de gevel van de nieuwbouw!

Al die jaren heb ik zorg en aandacht gehad voor ons erfgoed. Enkele jaren geleden werd het Sint Elisabeth Verpleeg- en Gasthuis onderdeel van Beweging 3.0 en zou er een grote verbouwing plaatsvinden. Wij meenden dat er voor sommige delen van het erfgoed geen geschikte plaats meer was binnen het interieur van het huidige huis en dat dit het een veiliger en gepaster plaats toekwam. Inmiddels is het erfgoed overgedragen aan de Kunststichting.'

Mia en Mieke: 'Als vrijwilligers van de Kunststichting zorgen we voor het beheer van het erfgoed (alle aan de historie van het Sint Elisabeth Verpleeg- en Gasthuis gerelateerde kunst) en voor de overige kunst. We hadden daarnaast contact met kunstenaars die we de mogelijkheid boden om in het verpleeghuis te expose-

Van links naar rechts: Mia Wagemakers, Mieke de Hooge en An Bless met monstrans en ciborie.

ren. Helaas is dit na de verbouwing van 2014 niet meer mogelijk.

In 2012/2013 hebben we op verzoek van het bestuur van de Stichting Vrienden van het Sint Elisabeth Verpleeg- en Gasthuis het erfgoed geïnventariseerd en gedocumenteerd. Daarna vond de verbouwing plaats en zijn de voorwerpen tijdelijk opgeslagen. Na de verbouwing hebben we het meeste erfgoed weer een mooie plek kunnen geven, zoals enkele glasloodramen en schilderijen. De grote regentenborden konden we helaas niet meer plaatsen omdat ze de veiligheid belemmerden.

Voor ons was dit aanleiding om met het bestuur van de Stichting Vrienden van het Sint Elisabeth Verpleeg- en Gasthuis te zoeken naar andere mogelijkheden, om ook de historie van het niet geplaatste erfgoed te bewaren en het liefst in Amersfoort te houden. Zo kwamen we uit bij Museum Flehite.'

Conservator Gerard Raven bleek inderdaad belangstelling te hebben voor acht kleinere voorwerpen uit de begintijd, zoals het portret van oprichter C.Th. van Beek, de glazen plaquette uit de ingang en voorwerpen uit de kapel: de monstrans en ciborie van de gebroeders Van Roosmalen, een messing kruisbeeld in Art Deco en een modern rouwkleed. Het bestuur had hier alle begrip voor en heeft deze voorwerpen inmiddels overgedragen. Als het museum weer wordt ingericht komt er een kleine tentoonstelling. ●

G. Harinck e.a. (red.), **Belgische vluchtelingen en de kerken**, thema-nummer *Documentatieblad voor de Nederlandse Kerkgeschiedenis* 88 (juli 2018), 70 pp, €17, info@adckampen.nl. Vier artikelen, waarvan er een in dit nummer is samengevat (pp 6-7).

Fred van Kan, **Het Capittel van Sint-Joris te Amersfoort: een geschiedenis van "Eerwaardige wijze ende seer beminde heeren"** (Hilversum, Verloren, 2018), isbn 978 90 8704 743 6, 232 pp, €25

Zie het artikel in het vorige nummer.

Wim van Kalleveen, **Inventarisatie bierbrouwerijen Amersfoort 1600-1900, aanwezig in 1600 en verdwenen** (Bennekom, 2017), geen isbn, 170 pp, prijs onbekend, bij Archief Eemland vrij beschikbaar, ook voor kopieën

Anna Dlabacová en Rijcklof Homan (red.), **De Moderne Devotie: spiritualiteit en cultuur vanaf de late Middeleeuwen** (Zwolle: Wbooks 2018), isbn 978 94 6258 295 8, 272 pp, €24,95
De Moderne Devotie had grote invloed in Amersfoort.

Flehite: historisch jaarboek voor Amersfoort en omstreken 19 (2018), isbn 978 90 820748 5 7, 176 pp, €18,90
William ten Brink schreef over kazernes en economie, Johan Galjaard over architect Zuiderhoek en Jos Hilhorst over Willem Rijksz (rentmeester van het Sint-Pietersgasthuis 1527-1531). Ludo Jongen deed onderzoek naar de Sint-Ansfriduskerk, Michelle Meuffels de bioscopen en Saskia Stouten de woonwijk Jeruzalem en Jericho. Dick van Wees leverde een artikel over de katholieken rond 1672. Zoals gebruikelijk de jaarverslagen van de gemeentelijke afdelingen Monumentenzorg en Archeologie en enkele recensies.

J.A. Bom, **75 jaar Bernhardkazerne en zijn bewoners 1939-22 mei-2014** (Amersfoort, Stichting Museum Nederlandse Cavalerie, 2018), geen isbn, 131 pp, €10 bij museumwinkel kazerne Herziene en uitgebreide uitgave.

Paul Laumans, **Wandeling langs de Eem: ervaar de geschiedenis en bedrijvigheid rond de Eem** (Amersfoort: Siesta, 2018), geen isbn, 36 pp, €4
Geheel herziene uitgave. Looptijd ca. 60 minuten.

Nechamah Mayer-Hirsch, **Alleen de poes was blij en andere verhalen over joods Nijkerk** (Nijkerk: Nabij Producties 2018), isbn 978 94 920555 6 9, 106 pp, €16,95

Aangrijpende herinneringen van Amersfoortse uit de jaren rond de Tweede Wereldoorlog. Met korte geschiedenis

van de joodse gemeente die in de 17e eeuw ontstond en in 1954 opging in die van Amersfoort

Harm Dane e.a. (red.), **Vrijmoedig vragend: honderd jaar vrijzinnig geloven in Amersfoort 1918-2018** (Uitgeverij Stap-stenen 2018), isbn 978 90 827672 1 6, 96 pp, €5, kmeinema1967@kpnmail.nl
Bundel naar aanleiding van het eeuwfeest van de plaatselijke afdeling van de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden in de Johanneskerk.

Dierbare plekken in Amersfoort en omgeving (Amersfoort: Katholieke Bond van Ouderen Amersfoort-Nijkerk 2018), geen isbn, 37 pp, €8,50, thea.verschuur@live.nl
Achtien herinneringen van leden over vaak niet meer bestaande plekken.

BOEKEN DIE NIET TE KOOP ZIJN KUNT U MEESTAL INZIEN BIJ ARCHIEF EEMLAND

AGENDA

De activiteiten in Museum Flehite kunnen dit jaar niet plaatsvinden door verbouwing.

Tentoonstellingen zijn geordend op einddatum.

NGV = Nederlandse Genealogische Vereniging, amersfoorteo.ngv.nl. Vergaderingen in De Brug, Schuilenburgerweg 2.

OVF = Oudheidkundige Vereniging Flehite

Donderdag 15 november, 20-22 uur

NGV-lezing door Paul Koulen: Eemlandse voorouders in Berbice, Demerara en Essequibo (Nederlandse kolonie, later Brits-Guyana)

Donderdag 13 december, 20-22 uur

NGV-lezing door Wim Zondag: Koninklijke akten, de burgerlijke stand en het naamrecht vanaf ca. 1800

Donderdag 10 januari, 17-18 uur

Historisch Café in Centrum voor Archeologie, Westsingel 46

Hoor wat er gebeurt bij andere erfgoedinstellingen en vertel je eigen verhaal. Gratis entree en drankjes.

Maandag 14 januari, 20-22 uur

NGV-lezing door Ronald Polak: *Afgemarcheerd* (zijn nieuwe boek over het vertrek van de Duitse bezetter).

Dinsdag 15 januari, 20-22 uur

OVF-lezing door Marita Mathijssen: Historiezucht (in het kader van het OVF-jubileum)

In de 19e eeuw groeide de belangstelling voor geschiedenis enorm. In Amersfoort ontstond zo de Oudheidkundige Vereniging Flehite. Spreker was hoogleraar en schreef het gelijknamige boek. De Stad van Cahen, Muurhuizen 104. Niet-leden 3,50.

T/m 26 januari

Tentoonstelling met kijkdozen en pop-upboeken gemaakt door schoolkinderen uit het Soesterkwartier. Wijkmuseum.

Open huis Centrum voor Archeologie

Iedere woensdagmiddag 14-16.30 uur. Tevens spreekuur voor eigen vondsten. Westsingel 46, toegang gratis.

Wijkmuseum Soesterkwartier

Sint-Bonifaciusstraat 61, elke zaterdag van 11-16 uur en op afspraak. 033 463 5661. www.wijkmuseumsoesterkwartier.nl. Gratis entree.

FOTOGRAFIE EN BEELDWERKING ANNETTE KEMPEERS

T/m 6 januari

Schatten van Amersfoort: 140 jaar op de bres voor onze stad. Tentoonstelling over de jubilerende Oudheidkundige Vereniging in Archief Eemland. Entree gratis. Ma-vr 9-17, do 10-17.

Donderdag 14 februari, 20-22 uur

Lezing Marijke Schurink bij haar expositie (zie p. 20) in de Keizaal van het Eemhuis.

Dinsdag 19 februari, 20-22 uur

OVF-lezing door Miriam Kolk: Caspar van Wittel, een Nederlands meesterschilder in Italië. Lezing bij de tentoonstelling. De Stad van Cahen, Muurhuizen 104. Niet-leden 3,50.

2-23 februari

Verkoop van Indische schilderijen en tekeningen door Herman Klaassen. Wijkmuseum.

2 maart

Rariteitenkabinet in het Wijkmuseum.

18 jan-16 mrt

Honderd en één vrouwen versierd

Expositie in Archief Eemland. Zie p. 20.

Zaterdag 16 maart, 10-16 uur

Masterclass 'Portret versieren' door Marijke Schurink, bij Scholen in de Kunst, 4de verdieping in het Eemhuis. Expositie zie p. 20.

26 jan-5 mei

Maestro. Tentoonstelling van stadsgezichten door de Amersfoortse schilder Jasper van Wittel/Gaspere Vanvitelli in kunsthal KAdE.

9 feb-19 mei

Cityscapes. Tentoonstelling van hedendaagse stadsgezichten in Museum Flehite.

KRONIEK

verschijnt vier maal per jaar en is een uitgave van Stichting Flehite Publicaties.

U ontvangt het blad door lid te worden van:

- Oudheidkundige Vereniging Flehite voor €30,-, waarbij u ook het jaarboek Flehite ontvangt;
- Stichting Archeologie Amersfoort voor €25,- per jaar, met optie jaarboek Flehite.

Oudheidkundige Vereniging Flehite

Secretaris: Jan Carel van Dijk
Toscastraat 1 • 3816 TH Amersfoort
033 475 12 49
secretariaat@historisch-amersfoort.nl
www.historisch-amersfoort.nl

Museum Flehite

Postbus 699 • 3800 AR Amersfoort
033 247 11 00
info@museumflehite.nl
www.museumflehite.nl
Bezoekadres: Westsingel 50 en Breestraat 80
Open: di-vr 11-17 uur, za-zo en tweede feestdagen 12-17 uur

Afdeling SO/Monumentenzorg Amersfoort

Postbus 4000 • 3800 EA Amersfoort
033 469 48 16
ma.cramer@amersfoort.nl
Bezoekadres: Stadhuisplein 1
Open: ma-vr 9-17 uur (graag op afspraak)

Archief Eemland

Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 469 50 17
archiefeemland@amersfoort.nl
www.archiefeemland.nl
Bezoekadres: Het Eemhuis, Eemplein 73
Open: ma-vr 9-17 uur; inzien van originele stukken alleen op afspraak

Stichting Archeologie Amersfoort (STAA)

Centrum voor Archeologie
Westsingel 46 • 3811 BB Amersfoort
033 463 77 97
fme.snieder@amersfoort.nl
www.amersfoort.nl/archeologie
www.stichtingarcheologieamersfoort.nl
info@stichtingarcheologieamersfoort.nl
Open: wo 14-16.30 uur en op afspraak

Redactie

Max Cramer • Jan Carel van Dijk • Lydia Edelkoort • Joanne Fokkema • Gerard Raven • Francien Snieder • Dirk Steenbeek

Redactieadres

Gerard Raven, Museum Flehite
Breestraat 80 • 3811 BL Amersfoort
g.raven@museumflehite.nl
De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten en/of te herschrijven, zo mogelijk in overleg met de auteur. Meninge(n) verwoord in de artikelen zijn niet noodzakelijk die van de redactie.

Uitgave van de Kroniek wordt mede mogelijk gemaakt door

Van de
Burg & Strooij
www.burgstroomrestauratiebedrijf.nl

<http://www.vandeburgtenstrooij.nl>

Vormgeving Louis Nouws/Letterbeeld
Druk Drukwerkconsultancy, Utrecht
ISSN 1389-8442